

екскурсоводів. Його сподвижницька діяльність відзначалася державою: з 1979 р. призначена персональна пенсія місцевого, а з 1987 р. – республіканського значення; нагороджений медалями «За доблесну працю» (1970 р.), «Ветеран труда» (1977 р.), знаком «50 років перебування у КПРС», великою кількістю дипломів, подяк, грамот від державних, наукових установ та громадсько-політичних організацій.¹⁶

Державний архів Черкаської області впродовж багатьох років займається комплектуванням особових фондів видатних людей Черкаського краю. Надзвичайно цікавим і багатим джерельними матеріалами є фонд уманського краєзнавця Г.Ю. Храбана, до якого входять 246 справ. Значна кількість матеріалів також зберігається у фондах Уманського краєзнавчого музею, в інституті археології.

Особовий фонд Г.Ю. Храбана містить особисті документи, матеріали до біографії дослідника (автобіографія, свідоцтва про освіту, характеристики, відомості про долю синів під час війни, фотографії, грамоти, дипломи, пам'ятні адреси, щоденники). Окрему групу документів представляє листування Храбана про засудження і перебування Григорія Юхимовича у виправно-трудовах таборих та на вічному поселенні у Красноярському краї, його реабілітацію, листи товаришів по засланню та їх фото.

Життя і дослідницька діяльність Григорія Юхимовича є прикладом працездатності, цілеспрямованості, вміння зосередитися на головному, зразком досконалого вивчення історії рідної держави через досконале вивчення історії малої Батьківщини.

У результаті дослідження зроблені такі висновки:

- Становлення Г.Ю. Храбана відбувалося в досить складних суспільно-політичних обставинах сталінської та постсталінської епох в Україні. Роки життя дослідника припадають і на час тоталітаризму, що відзначався тиском на духовну сферу суспільства, приниженням ролі наукової інтелігенції, переслідуваннями і репресіями.
- Досить різноманітним було коло наукових інтересів Г.Ю. Храбана.
- Дослідник був талановитим лектором і педагогом.
- Особовий фонд Григорія Юхимовича представляє надзвичайно багатий джерельний історичний матеріал, у якому відображені сторінки історії рідного краю, історії України з найдавніших часів до сучасності.
- Г.Ю. Храбан своїми дослідженнями, публікаціями, книгами зробив в розвиток вітчизняної археології і краєзнавства, великий внесок і довів, що краєзнавство – це не одна із сторін історичної науки, вивчення якої особливо актуальне в наш час.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьєв Ю. Прошлое и мы // Коммунист. – 1970. - № 9. – С. 109; 2. Державний архів Черкаської області (далі – ДАЧО). – Ф. Р-5624. – Оп. 1. – Спр. 152. – Арк.2 зв.; 3. Там само.- Ф. Р-5624. – Оп. 1. – Спр. 152. – Арк. 3 зв.; 4. Там само. - Ф. Р-5624. – Оп. 1. – Спр. 152. – Арк. 15, 24; 5. Там само. - Ф. Р-5624. – Оп. 1. – Спр. 152. – Арк.9 зв., 13; 6. Там само. – Ф. Р – 5625. – Оп. 1. – Спр. 492. – Арк. 9, 57, 157; 7. Там само. Ф. Р – 5624. – Оп. 1. – Спр. 152. – Арк. 27, 38; 8. Храбан Г. Бойові реліквії // Під прапором комунізму. – 1963. – 10 травня; 9. Храбан Г. До 15 річниці визволення Умані // Уманська зоря. – 1959. – 4 січня; 10. ДАЧО. – Ф. Р – 5624. - Оп. 1. – Спр. 109; 11. Наукові записки. – 1959. - № 1; 12. Там само. – 1959. - № 1; 13. ДАЧО. – Ф. Р – 5624. Оп. 1. – Спр. 152. – Арк. 42; 14. ДАЧО. Ф. – Р – 5624. – Оп. 1. – Спр. 164. – Арк. 8, 28; 15. Там само. – Ф. – Р – 5624. – Оп. 1. – Спр. 152. – Арк. 29, 39, 40; 16. Там само. – Ф. Р – 5624. – Оп. 1. – Арк. 29, 39, 50, 52.

В.О. Мисан

ІННОВАЦІЙНА НАВЧАЛЬНА КНИГА З ІСТОРІЇ ЯК РЕЗУЛЬТАТ УТВЕРДЖЕННЯ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ПІДРУЧНИКОТВОРЕННІ ПРОГРЕСИВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Модернізація сучасної системи освіти, до якої активно на початку 90-х років минулого століття долучилася українська інтелігенція, не могла не позначитися на шкільних навчальних посібниках. Відомий сучасний український дидакт К.О. Баханов вважає, що "у становленні нового змісту шкільної історичної освіти й, відповідно, у створенні шкільних навчальних посібників з історії чітко простежуються три періоди: 1) 1991 - 1995 роки, 2) 1996 - 2000 роки, 3) 2001 - 2005 роки"¹. Важко не погодитися із цією думкою хоч би тому, що всім нам довелося бути учасниками цього процесу і долучитися до творення вітчизняних підручників з історії. Відзначимо, що українська інтелігенція у цій царині пішла своїм шляхом і досить швидко створила власні національні

підручники. Ми не будемо детально зупинятися на аналіз того поступу, що відбувався упродовж кожного періоду. Зауважимо лише, що найбільш суттєвих якісних змін вітчизняні підручники зазнали на третьому етапі. Довести це положення зможемо, якщо проаналізуємо навчальну літературу, що вийшла друком упродовж 2004 - 2005 років². Саме на третьому етапі становлення шкільних підручників з'явилися інноваційні навчальні книги, які засвідчили про утвердження прогресивних тенденцій в українському підручникомоворенні.

Перш ніж ми зупинимося на тому новому, що утверджується і завойовує історичний освітній простір, звернемо увагу на те, від чого ми не відмовилися. Старі, традиційні підходи щодо висвітлення будь-яких подій залишаються домінуючими у сучасних вітчизняних підручниках. Перерахуємо лише найхарактерніші з традиційних підходів, якими оперує сучасна шкільна історія. По-перше, автори підручників і надалі залежать від навчальних програм, які досить жорстко регламентують їхні можливості. Підручник повинен відповідати програмі, яка є деталізованою і переважаною фактичним матеріалом. По-друге, всі історичні події традиційно висвітлюються за тематичним принципом і в хронологічній послідовності. По-третє, в оцінюванні історичних подій домінує суб'єктивізм, оскільки вони подаються в авторській інтерпретації. Більшість із авторів підручників намагаються оцінювати події, враховуючи ті зміни, які відбулися в останні роки в науці, особливості етапу розвитку, особисту приналежність до певної наукової школи тощо. Сучасний підручник - це продукт суб'єктивного бачення історії, тому учням і учителям не варто сподіватися на об'єктивність. По-четверте, традиційно автори відбирають до підручників лише найважливіші історичні факти, події, процеси, пам'ятаючи, що про все не розповіси і всього не опишеш. По-п'яте, більшість текстів сучасних підручників орієнтують школярів на репродуктивне відтворення навчального матеріалу. Цей перелік можна було б продовжити. Вищезгадані ознаки домінують у більшості сучасних підручників Історії. Однак, паралельно із старим, на третьому етапі почало утверджуватися те нове, що в недалекому майбутньому зможе набути ознак традиційності. Докорінна зміна навчальної літератури можлива лише в період радикальних освітніх реформ. Враховуючи те, що сучасна вітчизняна освіта реформується повільно, поступово, ми ще не можемо сьогодні стати свідками докорінних змін і в шкільному підручникомоворенні. Важливим чинником залишається і суб'єктивний фактор — учитель історії, як носій змісту навчальної програми і шкільного підручника. Сучасна педагогічна практика показує, що більшість учительського корпусу сповідує консервативні принципи в навчанні і без особливого ентузіазму сприймає інновації.

Незважаючи на те, що в шкільному підручникомоворенні домінують традиційні підходи, все ж мусимо констатувати, що у цій галузі має місце і нове, яке успішно утверджується у вивченні історії і активно завойовує освітній простір. Прикладом подібного стала поява у 2004 р. нового навчального посібника для 10 класу "Історія епохи очима людини. Україна та Європа у 1900-1939 рр."³.

14-16 травня 2004 року у м. Києві проходив міжнародний симпозіум "1 Іову історію - в нову добу: Сучасні підходи та матеріали історичної освіти". Його зініціювали Європейська асоціація викладачів історії "Єврокліо", Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін "Нова Доба" та Міністерство освіти й науки України. В рамках симпозіуму відбулася презентація навчального посібника "Історія епохи очима людини. Україна та Європа у 1900-1939 роках" (10 клас) та міжнародний семінар за матеріалами вищезгаданого посібника. Щороку в Україні видаються десятки нових підручників та посібників, але жодному з них не присвячували міжнародного симпозіуму. Чому ж саме це видання було удостоєне такої уваги?

Книга "Історія епохи очима людини. Україна та Європа у 1900-1939 роках" розроблена в рамках проекту "Нову історію - в нову добу", ініціаторами якого стали Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін "Нова Доба" і Європейська асоціація вчителів історії "Єврокліо". У червні 2001 р. проект отримав підтримку терміном на два роки. З часом додали ще один рік. Для роботи над проектом сформували групу авторів - педагогів-істориків з України і групу експертів-консультантів: шість - з України, два - з Шотландії, по одному з Австрії та Росії. Опіку над проектом здійснювали його координатори: Поліна Вербицька - голова асоціації "Нова Доба"; Ірина Костюк - член правління асоціації "Нова Доба"; Йокке Ван дер Лью-Роорд - виконавчий директор "Єврокліо", Нідерланди; Хаберт Кріїнс - координатор проектів Єврокліо, Нідерланди. Три роки роботи дали плідний результат - поява у 2004 році нової навчальної книги та методичного посібника, а в 2005 році - вихід електронної версії "Історії епохи."⁴

"Історія епохи очима людини. Україна та Європа у 1900 - 1939 рр." не є підручником історії у традиційному розумінні. Вона належить до нового покоління навчальної літератури, яка в останні роки почала з'являтися в європейських навчальних закладах. Ця книга присвячена висвітленню

.....
європейської та вітчизняної історії першої половини ХХ століття. У ній закладені ті нові підходи, які суттєво відрізняються від традиційних і репрезентують її як навчальний посібник нового покоління. В чому ж особливості "Історії епохи очима людини"⁴

По-перше, у книзі використаний комплексний підхід щодо історичної ретроспективи. Події вітчизняної історії відтворюються здебільшого на тлі європейської і частково світової історії. Такий підхід дозволяє сприймати власну історію як складову єдиного європейського процесу, бачити значимість тих чи інших подій, аналізувати й порівнювати історичні факти одного порядку. По-друге, до вивчення історії залучені нові аспекти - наслідки впливу політичних, економічних, культурних і соціальних процесів на життя пересічної людини: побут, уподобання, погляди, враження тощо. По-третє, минуле розглядається з позиції багатоперспективності і полікультурності. Йдеться про історію очима переможця і переможеного, очевидця і політика, історика й журналіста, різних соціальних, етнічних, політичних та ідеологічних груп. Читачам пропонується осмислення загальних подій з різних перспектив: світової, європейської, національної, регіональної.

У центрі посібника - Людина: далека і близька, видатна і пересічна, багата і бідна, освічена і безграмотна, владна й безвладна. Скажімо, як події Першої світової війни сприймали німецький і австрійський, французький і російський солдати, що воювали один проти одного; як на події Першої світової реагували представники влади і військового командування; яким було ставлення до війни жінок, чоловіки яких пішли на фронт; якими в пам'яті залишилися військові події для дітей, біженців, літніх людей тощо. Використання такого підходу дозволяє одну й ту ж подію розглянути з багатьох перспектив і наблизити тогочасну Людину, зауважимо, що не одну, до школяра, та зробити історію цієї Людини ближчою й зрозумілішою.

Унікальність посібника полягає і в тому, що тут відсутній авторський текст. Учні не нав'язується авторська позиція, яка присутня в усіх сучасних шкільних підручниках історії. Натомість їм пропонуються засоби для роботи із різними інтерпретаціями минулого, надається можливість розвивати критичне мислення, аналізувати різні погляди й точки зору. Учні самі творитимуть власний авторський текст, працюючи з історичними джерелами.

Історичні джерела - це найважливіший компонент нової книги. Автори опрацювали понад 400 найменувань літератури (монографії, хрестоматії, мемуари, навчальні посібники та шкільні підручники, газетні публікації, збірки документів та ілюстративні матеріали, художні твори тощо). У посібнику використано 519 фрагментів текстових джерел. Найбільше їх у IV розділі - 241, у III розділі - 116, у II розділі - 114, а найменше у I розділі - 48. «Рекордсменом» за параграфами є 40-й, до якого увійшло 21 джерело. А найменш обтяжений текстом є параграф 18. У ньому всього-на-всього 1 текстове джерело. Та це не означає, що тут відсутній зміст. Уперше у навчальній книзі комплексно використані у великій кількості візуальні джерела - фото, карикатури, плакати, репродукції, схеми. Вони не є ілюстраціями. Всі вони несуть певну інформацію і мають відповідне змістове навантаження. Візуальні джерела в одному випадку замінюють текст, а в іншому - доповнюють. Вони використовуються також і як контрверсія текстовим джерелам тощо. Вражаючою є жанрова різноманітність джерел. Автори спробували їх об'єднати в окремі рубрики, щоб учні легше орієнтувалися в них. Наприклад, погляд дослідника, погляд очевидця, свідчення учасника подій, офіційний документ, газетне повідомлення тощо.

Щодо методичного забезпечення, то воно суттєво відрізняється від традиційного методичного апарату підручників. Автори надали перевагу використанню методів і технологій пізнавальної діяльності, формам і технологіям роботи в групах, що мають на меті розвиток цілого спектру історичних компетентностей. Автори передбачили використання різних методів та прийомів навчальної діяльності, які допоможуть краще опрацювати джерела. Тут індивідуальні та колективні прийоми роботи: на узагальнення й порівняння, критичний аналіз, на історичну емпатію та моделювання тощо.

В цілому ж книга спрямована на те, щоб сучасний учитель допоміг навчити учнів критично мислити та розуміти, чому і як змінювалося з часом трактування минулого. Аналізуючи історичні події, учні повинні усвідомити, що їхня оцінка і точка зору не є істиною в останній інстанції, як і будь-кого. З появою нових джерел і нових фактів може відбуватися переоцінка минулості. Цей посібник дозволить учителям історії залучити учнів до роботи і зрозуміти, яку роль поняття "трактування", "тлумачення" відігравали в розумінні минулого. Учні зможуть побачити, як історичними свідченнями зловживали в минулому і продовжують зловживати сьогодні. Вони вчитимуться самостійно трактувати історичні факти і шукати відповідні докази.

Підсумовуючи сказане, можна констатувати, що в останні роки у вітчизняному підручникотворенні ми спостерігаємо за процесом утвердження нових підходів у висвітленні історії ХХ - ХХІ століть. Утвердження цих підходів не лише може серйозно вплинути на шкільну історичну освіту старшокласників у майбутньому, але й вже впливає, оскільки орієнтує на критичне осмислення будь-якої історичної інформації та впровадження інноваційних технологій навчання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1 Баханов К.О. Сучасна шкільна історична освіта: інноваційні аспекти. – Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2005. - С. 131; 2. Власов В., Данилевська О. Вступ до історії: Підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закладів. - К., 2005. - 200 с., Гупан Н. М, Пометун О. І. Новітня історія України: 1914-1939: 10 кл.: Навч. посіб. - К., 2003. - 352 с., Комаров Ю., Мисан В., Осмоловський А., Білоножко С., Зайцев О. Історія епохи очима людини. Україна та Європа у 1900-1939 роках: Електронна версія навч. посіб. для 10 кл. загальноосвіт. шк.. – К., 2004., Комаров Ю., Мисан В., Осмоловський А., Білоножко С., Зайцев О. Історія епохи очима людини. Україна та Європа у 1900-1939 роках: Навч. посіб. для 10 кл. загальноосвіт. шк.. – К., 2004. - 256 с., Мисан В. Вступ до історії: Підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закладів. - К., 2005. - 184 с.; 3. Комаров Ю., Мисан В., Осмоловський А., Білоножко С., Зайцев О. Історія епохи очима людини. Україна та Європа у 1900-1939 роках: Навч. посіб. для 10 кл. загальноосвіт. шк.. - К., 2004. - 256 с.; 4. Комаров Ю., Мисан В., Осмоловський А., Білоножко С., Зайцев О. Історія епохи очима людини. Україна та Європа у 1900-1939 роках: Електронна версія навч. посіб. для 10 кл. загальноосвіт. шк.. - К., 2004., Комаров Ю., Мисан В., Осмоловський А., Білоножко С., Зайцев О. Історія епохи очима людини. Україна та Європа у 1900-1939 роках: Навч. посіб. для 10 кл. загальноосвіт. шк.. - К., 2004. - 256 с., Сучасні підходи до історичної освіти: Метод, додаток до навч. посіб. "Історія епохи очима людини. Україна та Європа в 1900-1939 рр.". - Львів, 2004. - 128 с.

С.В. Адамович

ПОГЛЯДИ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА НА ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

Національне відродження та розпад компартійно-радянської системи в Україні в кінці 80-х - на початку 90-х рр. ХХ ст. ініціювався українською націонал-демократичною елітою, чільним лідером якої був В.Чорновіл. Його діяльність сприяла наповненню української державності реальним суверенітетом і формуванню демократичного громадянського суспільства.

Дослідження історичної ролі і внеску В.Чорновола у становлення Української держави започатковано в працях О.Бойка, Г.Гончарука, С.Давимуки, О.Гараня, Ю.Ключковського, С.Телешуна, О.Шановської. Однак діяльність В.Чорновола і до сьогодні викликає дискусію в політичних і наукових колах з огляду на його погляди на державний устрій країни. Так, в умовах президентських виборів 2004 р. прихильники В.Януковича на Півдні і Сході України обумовлювали свої сепаратистські виступи прихильністю лідера Народного Руху України (НРУ) до федеративного устрою України і сепаратистським спрямуванням очолюваної ним у 1991 р. Галицької асамблеї¹.

Саме тому автор ставить перед собою завдання вивчити ставлення В.Чорновола до проблеми федералізації і регіоналізації країни, дати оцінку соборницькій діяльності політика в процесі становлення української державності.

Відзначимо, що на виборах 1990 р. до Верховної Ради УРСР і місцевих рад демократичні сили у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській областях отримали більшість і перехопили в комуністів владні повноваження². Це дозволило опозиції розпочати втілення своїх програмових засад (впровадження національної символіки, релігійних та національних свят; зміни в питаннях власності і земельних відносин; відновлення прав греко-католицької Церкви; створення демократичних ЗМІ; розширення партійної багатоманітності і деідеологізація в усіх галузях життя; введення місцевого часу; визнання вояків УПА ветеранами).

Уже при обговоренні питання про підготовку до першої сесії Львівської облради на зустрічі членів обкому і президії виконкому облради з групою народних депутатів СРСР і УРСР 30 березня 1990 р. з'явилася ідея автономії західного регіону. Зокрема, тоді народний депутат Верховної Ради УРСР В.Чорновіл зробив заяву про те, що необхідно запровадити "одну владу на три області – Львівську, Тернопільську, Івано-Франківську"³.

Партійно-радянське керівництво намагалось стримати реформи демократичної влади Галичини. Загальносоюзні та республіканські структури розгорнули в засобах масової інформації широкомасштабну кампанію з дискредитації дій галицьких облрад, формували уявлення, що націонал-демократична влада закликає до відокремлення Західної України від Східної⁴.